

سخنرانی وزیر امور خارجه در سومین همایش امام خمینی^(ره) و سیاست خارجی

در مراسم افتتاحیه سومین همایش بین‌المللی امام خمینی (ره) و سیاست خارجی آقای متکی وزیر امور خارجه به ایراد سخنرانی پرداخت که ذیلاً متن این سخنرانی می‌آید:

بین‌الملل گردیده‌است. با این وجود، می‌توان تأکید ورزید که تحلیل واقع‌بینانه از روابط بین‌الملل، متأسفانه رفتارهایی غیراخلاقی را در این عرصه می‌نماید. در نظریه اخلاق سیاسی، بقای جهان در گرو صلح و صلح منوط به مراعات یک رشته اصول اخلاقی در جهان است. نگاهی به حوادث گذشته دنیای معاصر، کافی است تا نیازمندی بشر به اصولی اخلاقی در مناسبات بین‌المللی را اثبات نماید. پس از جنگ‌های ویرانگری که خود ناشی از فقدان اخلاق در مناسبات میان دولت‌ها بوده‌است، فرصت‌های فراوانی برای صلح پایدار فراهم آمده که نابود گردیده‌اند. شاید به این جهت که صرفاً به شناسایی مجرمان بسنده گردیده و ریشه‌ها و به ویژه فقدان حاکمیت اصول اخلاقی بر مناسبات بین‌المللی نادیده انگاشته شده است.

برای اینجانب مایه خرسندی است که شاهد برگزاری چنین همایشی باشم. همایشی که به بررسی سیره سیاسی شخصیتی ممتاز در اندیشه و رفتار در عرصه روابط بین‌الملل می‌پردازد. بدون تردید افکار و رفتار امام خمینی (ره) تأثیر شگرفی بر محیط بین‌الملل داشته و باید اذعان داشت که یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مرتبط با روابط بین‌الملل که شایسته تأثیرپذیری از اندیشه و رفتار آن بزرگ و عزیز سفر کرده است، اخلاق در روابط بین‌الملل می‌باشد. صاحب‌نظران در اندیشه سیاسی، در بحث اخلاق سیاسی عموماً دو نظریه ابراز داشته‌اند: برخی اخلاق بین‌المللی را با اخلاق شخصی و خصوصی همسان پنداشته‌اند در حالی که برخی دیگر قائل به جدایی این دو مقوله از یکدیگر می‌باشند. همین اختلاف دیدگاه موجب عدم اتفاق نظر بر سر اصول اخلاقی مشخص در روابط

البته که کیفر کارگزاران و یا دولتهایی که اصول اخلاقی و انسانی را در مناسبات بین‌المللی زیر پا می‌گذارند ضروری است، اگر چه امروز متأسفانه به این مهم نیز پرداخته نمی‌شود و یا نمی‌گذارند پرداخته شود. همچنین تدارک سازوکار نظارت بر رفتارهای غیراخلاقی با ایجاد دادگاه‌های ویژه و عمومی مناسب است؛ اما صرفاً تشکیل یک دادگاه و صدور احکام محکومیت نمی‌تواند راه‌حل جامع الاطراف برای کاستن از جرایم بشری در حوزه سیاست و روابط بین‌الملل و حتی در داخل کشورها باشد.

جامعه جهانی از طریق تدوین میثاق‌ها، منشورها و اعلامیه‌هایی که بر اندیشه‌های اخلاق‌گرا استوار بوده، دولت‌ها را از رفتار ناصواب برحذر داشته؛ اما نسبت به ترویج اصول رفتاری مبتنی بر اصول اخلاقی جهان‌شمول ناتوان بوده؛ زیرا چنین فرآیندی منافع مقرر سیاستمدارانی که برای بقای خویش نیازمند شیوه‌های غیراخلاقی بوده‌اند را به خطر می‌انداخته است.

نظام‌های سیاسی که بر پایه تفکرات و ایدئولوژی‌های غیراخلاقی شکل گرفته‌اند، همواره با تخریب سرمایه‌ها و منابع حیاتی، جهان را با فجایع انسانی روبرو ساخته‌اند. از این رو ضرورت دارد متفکرین، به ویژه کسانی که در موقعیتی قرار دارند که اندیشه‌ها و آرای آنها در شکل‌دهی نظام‌های سیاسی آینده می‌تواند مؤثر باشد، از توصیه، بیان، ترویج و ترغیب دیگران به مراعات اصول اخلاقی دریغ ننمایند. البته فرهنگ‌سازی در این زمینه حکمرانان را وادار خواهد کرد که آن را رعایت نمایند.

جهان در قرن بیستم شاهد روی کار آمدن رژیم‌هایی سیاسی بوده که با شعارهای اخلاقی، نظیر توزیع عادلانه منابع و ثروت جهانی، عدالت در میان انسان‌ها در برابر قانون، بنیانگذاری جامعه‌ی ضد تبعیض و

فساد، بر سر کار آمدند اما پس از قبضه قدرت از اصول اخلاقی منحرف شده و با به آتش کشیدن جهان و ترویج جنگ و خونریزی صحنه را ترک گفته‌اند.

بنا به شواهد تاریخی نه سوسیالیسم که طی هفت دهه حاکم بر بخش گسترده‌ای از جهان بوده و نه سرمایه‌داری نوین نتوانسته‌اند در برابر وسوسه‌های قدرت، به اصول اخلاقی شناخته‌شده وفادار بمانند.

محصول نادیده‌انگاشتن معیارهای اخلاقی، بروز جنگ‌های خانمان‌سوز و نقض ابتدایی‌ترین اصول اخلاقی و انسانی در خلال جنگ‌ها بوده‌است. تکرار و گسترش این رفتارهای ضد ارزشی روشن ساخت که جهان نیازمند پیروی از منشوری است که بتواند زمینه‌های بروز فجایع اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را شناخته و به محو شرایطی بپردازد که ارزش‌های اخلاقی را در برابر توسعه قدرت و شهوت فزون‌خواهی قربانی می‌نماید.

میهمانان گرامی

در شرایطی که اغلب میثاق‌ها، مقاوله‌نامه‌ها و پیمان‌های مبتنی بر اصول اخلاقی نتوانستند یک نظام استوار، فراگیر و تأثیرگذار بر رفتار سیاسی و اقتصادی بین‌المللی را بنیان نهند، نیاز به توجه به رفتارهای اخلاقی در سطح جهان در بیان و رفتار یک مرجع دینی و سیاسی اخلاق‌مدار تجلی کرد.

اخلاق در روابط بین‌الملل آرمانی است که در نفس حرکت امام خمینی (ره) متجلی است و نفس ورود ایشان به عرصه روابط بین‌الملل در قالب مأموریتی اخلاقی و معنوی قابل توجیه است. چنین بود که امام راحل پس از انقلاب و استقرار نظام اسلامی همچنان بر اندرزهای پیشین خود تأکید می‌ورزیدند و جهان را به مراعات روابط بین‌الملل اخلاق‌مدار توصیه می‌فرمودند. ایشان اخلاق

فردی و دینی را به حوزه روابط بین‌الملل تعمیم داد و ارزیابی این شرایط را تابع داورهای اخلاقی می‌دانست. معیار اخلاقی در دیدگاه امام هم بر قصد و نیت و هم بر رفتار و پیامدهای آن استوار بود. امام خمینی (ره) به بعد اخلاقی تعاملات سیاسی توجه ویژه داشتند و آن را جزء لاینفک فقه سیاسی می‌دانستند. در مکتب امام، سیاست تابع اخلاق بود و ایشان گونه‌ای از اقتدار سیاسی را می‌پذیرفت که بر اصول اخلاقی استوار باشد.

ایشان مراعات اخلاق را یک اصل مهم در مدیریت جوامع می‌دانستند و فراتر از آن به یک مسؤولیت جهانی برای مراعات اخلاق اعتقاد داشتند. تلاش ایشان برای جلب توجه و ترغیب به مراعات معیارهای اخلاقی، به‌ویژه با مختصات تعریف شده در ادیان توحیدی، بود. ایشان قویاً معتقد بودند که مبنای روابط با کشورها بایستی ارزش‌های معنوی باشد. ایشان در دیدار با هیأتی از زلاندنو در تاریخ ۵۸/۳/۳۱ فرمودند:

باید روابط بین‌ملتها براساس مسائل معنوی باشد و در این رابطه بعد مسافت تأثیری ندارد و چه بسا کشورهایی که همجوار هستند اما رابطه معنوی بین آنها نیست، بنابراین، روابط دیگر هم نمی‌تواند مثمر ثمر باشد.^۱

یکی از عرصه‌های بروز اندیشه امام درباره اخلاق در روابط بین‌الملل، جنگ تحمیلی بود. رهنمودهای اساسی ایشان به رزمندگان و مدافعان کشور در عدم استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی، پرهیز از حملات هوایی به محدوده‌های غیرنظامی و اماکن دارای مصونیت در جنگ، یعنی اماکنی نظیر مدارس، دانشگاه‌ها و بیمارستان‌ها، نشانه‌های برجسته‌ای از مراعات اخلاق حتی در شرایط جنگ و روابط خصمانه می‌باشد.

۱. بیانات امام خمینی در جمع هیأت نیوزیلندی؛ ۵۸/۳/۳۱؛ صحیفه نور، جلد ۷، ص-۱۶۴

عنصر برجسته دیگری از اندیشه و رفتار سیاسی امام که نشان‌دهنده نگاه اصولی ایشان به نقش اخلاق در روابط بین‌الملل است، دفاع قاطع از مستضعفین عالم بود. درسی که امام در این زمینه به بازیگران عرصه روابط بین‌الملل می‌دهد این است که جهان متمدن حق ندارد به بهانه‌هایی در قالب توجیه مقررات روابط بین‌الملل از مسؤولیت‌های انسانی خویش نسبت به هموعان به استضعاف کشیده شده خویش سر باز زند. آنچه امروز، در عصر اطلاعات مطرح می‌شود که انسان‌ها همگی شهروندان جامعه جهانی هستند و نمی‌توانند نسبت به هم‌شهریان خویش در جامعه جهانی بی‌اعتنا باشند، در سیاست دفاع از مستضعفین امام در سی سال پیش منعکس می‌باشد. اگرچه این آموزه امام برگرفته از آموزه دیرینه اسلامی و ادیان الهی است. حضرت رسول اکرم (ص) می‌فرمایند اگر کسی در هر جای جهان فریاد بزند و ندا در دهد یا للمسلمین (ای مسلمانان) و صدای او اجابت نشود چنان کسانی از ما نیستند.

رفتار احترام‌آمیز و متقابل بین دولت‌ها ضمن حفظ روحیه ظلم‌ستیزی نگاه برجسته دیگری است که امام به جایگاه اخلاق در روابط بین‌الملل دارند. امام خمینی در پاسخ به سؤال روزنامه نگار انگلیسی در سال ۱۳۵۷، فرمودند:

روابط ما با تمام خارجی‌ها براساس اصل احترام متقابل خواهد بود. در این رابطه، نه به ظلمی تسلیم می‌شویم و نه به کسی ظلم خواهیم کرد.

با همه دولتی که به احترام با ما رفتار کنند، ما نیز با آنها به احترام متقابل رفتار خواهیم کرد.

روند طبیعی روابط اسلام با جهان از نگاه حضرت امام دوستی است. ایشان در جمع اعضای یک هیأت خارجی در سال ۱۳۵۸ فرمودند:

اسلام با همه کشورهای که در جهان هستند می‌خواهد که دوست باشد؛ دولت اسلامی با همه ملت‌ها و با همه دولت‌ها می‌خواهد که تفاهم و ارتباط صحیح داشته باشد؛ در صورتی که آنها متقابلاً احترام دولت اسلامی را مراعات کنند.^۱

در همین سال نیز در پیامی خطاب به پنج نفر از خبرنگاران مطبوعات آمریکا اشاره داشتند:

ما با همه ملت‌های عالم می‌خواهیم دوست باشیم. با همه دولت‌های عالم به حسب طبع اولیه می‌خواهیم دوست باشیم. می‌خواهیم که روابط حسنه، با احترام متقابل نسبت به همه داشته باشیم. مگر اینکه دولتهایی باشند که با ما خلاف رفتار کرده باشند و بخواهند به ما ظلم بکنند و ...^۲

حضار گرامی

آموزه‌ها و درس‌های اخلاقی امام (ره) در تعاملات بین‌الملل فراوان است که در سخنرانی‌ها، دیدارها و مکتوبات ایشان در واکنش به وقایع گوناگون منطقه‌ای و بین‌المللی بازتاب داشته‌است و قطعاً این همایش به بررسی برخی از آنها می‌پردازد.

تبیین افکار حضرت امام در چارچوب روابط

بین‌الملل تلاشی است که مورد همت دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی و کارشناسان مباحث سیاست خارجی قرار گرفته است ولی هنوز مراحل اولیه خود را می‌گذراند. بدون تردید این گونه همایش‌ها در راستای تسریع این فرآیند می‌تواند بسیار مفید باشد.

خوشحالم که در این مقطع حساس تاریخی که بشر بیش از هر زمان دیگری نیازمند تقویت و تحکیم اخلاق در روابط بین‌الملل می‌باشد، اندیشمندانی از کشورهای مختلف جهان، مبادرت به پژوهش درباره شخصیتی می‌کنند که با اتکاء بر قدرت نرم اخلاق و ارزش‌های معنوی انقلاب عظیم اسلامی را در آستانه عصر جدید با رهبری کم‌نظیر خویش به ثمر رسانید. چنین تحقیقاتی در تأمین نیاز جامعه بین‌الملل به اخلاق سهمی شایسته ایفا می‌نماید. برپای چنین همایش‌هایی نیز به نوبه خود بستر لازم برای تعمیق این گونه پژوهش‌ها را فراهم می‌آورد. امیدوارم دستاوردهای این همایش بتواند راهگشای تعاملات بهتر در روابط میان کشورها و تنظیم بهتر روابط در سطح جهانی باشد.

۱. بیانات امام خمینی در جمع اعضای هیأت اعزامی از کشور یوگسلاوی؛

۵۸/۴/۲۳، صحیفه نور، جلد ۸، ص-۱۱۲

۲. بیانات امام خمینی با پنج نفر از خبرنگاران مطبوعات آمریکا؛ ۵۸/۹/۸، صحیفه

نور، جلد ۱۰، ص-۲۵۲